

Adam Marcysiak, Agata Marcysiak

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach

WIELKOŚĆ EKONOMICZNA GOSPODARSTWA JAKO CZYNNIK RÓŻNICUJĄCY POZIOM WSPARCIA ŚRODKAMI WSPÓLNEJ POLITYKI ROLNEJ UNII EUROPEJSKIEJ

*FARM SIZE AS A FACTOR DIFFERENTIATING THE LEVEL OF SUPPORT
MEASURES OF THE EU COMMON AGRICULTURAL POLICY*

Słowa kluczowe: poziom wsparcia, ESU, środki WPR EU

Key words: support level, European Size Unit, the Common Agricultural Policy measures

Abstrakt. Celem artykułu była próba ukazania zakresu oddziaływania wielkości ekonomicznej gospodarstwa jako czynnika różnicującego poziom wsparcia środkami Wspólnej Polityki Rolnej UE. Szczegółowej analizie poddano płatności bezpośrednie i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Ich wielkość rozpatrywano w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego. W analizowanych gospodarstwach średnia wielkość tego wsparcia w 2010 r. wyniosła 15 484 zł. Stanowiło to 40,4% dochodu uzyskanego z gospodarstwa rolniczego.

Wstęp

Wspólna Polityka Rolna (WPR) określa zasady jednolitego funkcjonowania, ochrony i wspierania sektora rolnego w krajach członkowskich Unii Europejskiej (UE). Wdrażana jest w krajach członkowskich UE od ponad 40 lat. Wśród głównych celów jakie stawia sobie WPR można wymienić stabilizację rynku rolnego, wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich oraz zapewnienie rolnikom odpowiedniego poziomu dochodów i warunków życia.

Przystąpienie Polski do UE otworzyło nowe szanse rozwiązywania wielu problemów ekonomicznych i społecznych. Dotyczy to każdego z sektorów polskiej gospodarki, w tym w szczególności rolnictwa. Wraz z przystąpieniem Polski do UE zmianie uległy czynniki kształtujące dochody rolników. Obok tradycyjnych (konwencjonalnych) czynników, takich jak: fizyczne rozmiary produkcji, ponoszone nakłady, relacje cen rolnych, pojawiły się płatności bezpośrednie oraz płatności z tytułu uczestnictwa w programach rolnośrodowiskowych, restrukturyzacyjnych i modernizacyjnych [Zegar 2008]. Rola tych transferów w kształtowaniu dochodów rolników znacząco wzrosła.

Realizując programy pomocy dla rolnictwa i obszarów wiejskich Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARiMR) od początku swej działalności do końca 2011 r. wypłaciła beneficjentom ponad 154 mld zł. Z tej kwoty na systemy wsparcia bezpośredniego przeznaczono 76 mld zł. W samym tylko 2011 r. ARiMR wypłaciła 25,7 mld zł i był to wzrost w stosunku do roku poprzedniego o ponad 25,3% [Informacja z realizacji... 2012].

Material i metodyka badań

Celem artykułu była próba ukazania zakresu oddziaływania wielkości ekonomicznej gospodarstwa jako czynnika różnicującego poziom wsparcia gospodarstw środkami WPR UE.

Materiałem badawczym były dane o gospodarstwach, które prowadziły rachunkowość rolną dla potrzeb Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej. Analizą objęto 2010 r. Podstawową kategorią ekonomiczną przyjętą dla potrzeb procesu badawczego był poziom dochodu z gospodarstwa rolniczego. Obliczeń tej kategorii dokonano metodą stosowaną w europejskim systemie rachunkowości rolnej FADN (*Farm Accountancy Date Network*).

Wielkość wsparcia gospodarstw środkami UE analizowano w odniesieniu do wielkości ekonomicznej gospodarstwa. Szczegółowej analizie poddano płatności bezpośrednie i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW). Ich wielkość rozpatrywano w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego. Poszczególne wielkości rozpatrywano w przeliczeniu na jedno gospodarstwo. Skalę zróżnicowania przedstawiono w ujęciu procentowym.

Wyniki badań

Gospodarstwa rolne funkcjonujące na terenie UE klasyfikowane są najczęściej według dwóch kryteriów: wielkości ekonomicznej i typu rolniczego [Goraj i in. 2010]. Zasady klasyfikacji gospodarstw zostały precyzyjnie określone i po raz pierwszy formalnie ustanowione Decyzją Komisji Europejskiej (EWG) 78/463/EEC z dnia 7 kwietnia 1978 r. W odniesieniu do krajów przyjętych do UE w 2004 r. reguluje to Rozporządzenie Komisji Europejskiej nr 730/2004 z dnia 19 kwietnia 2004 r.

Europejska Jednostka Wielkości (ESU) jest parametrem służącym do określania wielkości ekonomicznej gospodarstwa rolnego, ustalonej na podstawie standardowych nadwyżek bezpośrednich gospodarstwa. Jedno ESU odpowiada równowartości 1200 euro. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego stanowi jedno z kryteriów używanych dla charakteryzowania gospodarstwa rolnego we Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych. Jest ona określana na podstawie sumy wartości standardowych nadwyżek bezpośrednich (SGM) wszystkich działalności występujących w gospodarstwie [Goraj, Mańko 2009].

Sredni obszar badanego gospodarstwa w 2010 r. wynosił 17,8 ha UR. Analizowane gospodarstwa reprezentowały różną wielkość ekonomiczną. W próbie badawczej polskiego FADN liczącej 11 191 gospodarstw dominującymi były gospodarstwa średnio małe o wielkości ekonomicznej 8-25 ESU. Ich udział wynosił 38,2%. Równie liczną była grupa gospodarstw średnio małych o wielkości ekonomicznej 25-50 ESU (27,8%). Gospodarstwa średnio duże (50-100 ESU) i bardzo małe (do 8 ESU) stanowiły odpowiednio 15,8 i 9,8%. Stosunkowo najmniejszy udział miały gospodarstwa duże i bardzo duże (powyżej 100 ESU). Ich łączny udział wynosił 8,4% ogólnej próby badawczej polskiego FADN.

W odniesieniu do badanych gospodarstw widoczna była zależność, iż wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw zwiększała się powierzchnia UR. Gospodarstwa o wielkości ekonomicznej do 8 ESU liczyły średnio 8,6 ha. W przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej 50-100 ESU ich obszar wynosił 54,1 ha.

Obszar jest tradycyjnym miernikiem wielkości gospodarstwa rolnego powszechnie uznawanym w literaturze przedmiotu [Zegar 2004, Wiatrak 1998]. Wielkość obszaru gospodarstwa pozostaje nadal podstawowym kryterium jego siły ekonomicznej. Powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa determinuje kształtowanie się podstawowych relacji produkcyjno-ekonomicznych, co w efekcie znajduje odzwierciedlenie w uzyskiwanych dochodach.

Dokonany podział na grupy wydzielił ze względu na wielkość ekonomiczną pozwolił ukazać zakres zróżnicowania sytuacji dochodowej w badanych gospodarstwach (rys. 1).

Poziom dochodu rolniczego w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGZ-PIB w 2010 r. wynosił średnio 38 289 zł. W przeliczeniu na 1 ha UR była to kwota 1994 zł. W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 8 ESU ta kategoria dochodu wynosiła 14 742 zł. Poziom dochodu pochodzącego z działalności rolniczej w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej 50-100 ESU wynosił już 144 755 zł. Zgodnie z oczekiwaniami najwyższym poziomem dochodu wyróżniały się gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 500 ESU (938 017 zł).

Wielkość płatności bezpośrednich do gruntów rolnych w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGZ-PIB w 2010 roku wynosiła średnio 10 784 zł. W przeliczeniu na 1 ha UR była to kwota 562 zł. Udział tych płatności w ogólnej kwocie środków WPR UE przekazywanych do tych gospodarstw stanowił 69,6%.

Czynnikami różnicującym wielkość płatności bezpośrednich do gruntów rolnych analizowanych gospodarstw okazała się wielkość ekonomiczna gospodarstwa (tab. 1). Średnia wielkość środków pochodzących z płatności bezpośrednich w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 8 ESU wynosiła 4848 zł. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rosła także wielkość płatności bezpośred-

Rysunek 1. Poziom dochodu rolniczego według wielkości ekonomicznej w 2010 r.
Figure. 1. Agricultural income by the Economic Size Unit category in 2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IERiGZ-PIB
Source: own study based on data IAFE

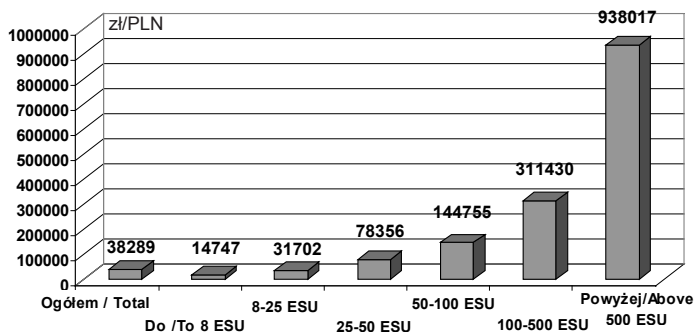

Tabela 1. Wielkość wsparcia środkami WPR UE według wielkości ekonomicznej gospodarstwa w 2010 r.
 Table 1. The size of the EU CAP support measures by the Economic Size Unit in 2010

Wyszczególnienie/Support measure	ogółem/ total	Wielkość ekonomiczna gospodarstwa/Economic Size Unit					
		do/ to 8	8-25	25-50	50-100	100-500	powyżej/ above 500
zł/gospodarstwo/PLN per 1 farm							
Płatności bezpośrednie do gruntów rolnych/ Direct payments to agricultural land	10 784	4848	8854	18149	30392	74114	582313
Płatności z tytułu ONW/LFA payments	1829	932	1834	3186	4195	5687	11686
Płatności rolno-środowiskowe/Agri- environmental payments	1736	929	1630	3090	5059	11910	52829
Inne dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich/ Other subsidies to rural development	1135	1786	805	271	171	300	1588
Łącznie środki wypłacane w ramach WPR UE/Total cash paid out in the framework of the EU CAP	15 484	8495	13123	24696	39817	92011	648416

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych IERiGŻ

Source: own study based on data IAFE

nich do gruntów rolnych. W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej 50-100 ESU ta forma płatności wynosiła 30 392 zł, a w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej powyżej 500 ESU aż 582313 zł. Wynikało to ze zróżnicowania obszarowego gospodarstw.

Istotnym elementem oddziaływania ze strony Wspólnej Polityki Rolnej UE jest wsparcie działalności rolniczej na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Ma ono na celu udzielenie pomocy finansowej gospodarstwom rolnym położonym na terenach, na których produkcja rolnicza jest utrudniona ze względu na warunki naturalne [Hunek 2005]. Płatności przyznawane dla gospodarstw z tytułu ONW mają przeciwdziałać wyludnianiu się obszarów wiejskich i zatracaniu ich rolniczego charakteru.

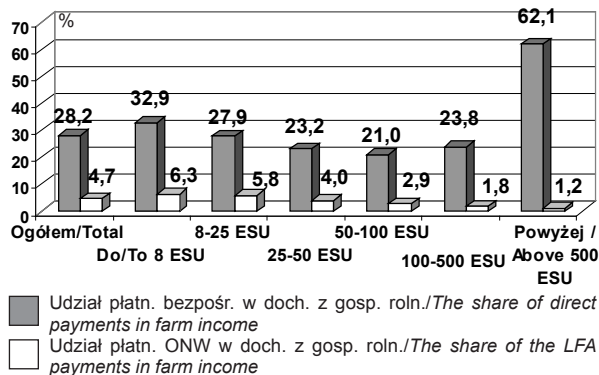
Obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania stanowią ponad 53% ogółu powierzchni użytków rolnych [Kutkowska 2006]. System płatności z tytułu ONW został powiązany z systemem dopłat obszarowych. W 2010 r. w Polsce złożono 751,2 tys. wniosków o płatności z tytułu ONW na łączną powierzchnię 7,12 mln ha. W 2011 r. liczba złożonych wniosków wyniosła 734,6 tys. [Informacja z realizacji... 2012]. Wielkość płatności z tytułu ONW w gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną dla potrzeb IERiGŻ w 2010 r. wynosiła średnio 1736 zł. Również i w tym przypadku wielkość ekonomiczna okazała się czynnikiem różnicującym wysokość tej płatności.

W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 8 ESU średnia kwota płatności z tytułu ONW wyniosła 932 zł. Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa rosła także wielkość płatności z tytułu ONW. W gospodarstwach o

wielkości ekonomicznej 50-100 ESU ta forma płatności wynosiła 4195 zł.

Poza środkami z płatności bezpośrednich i płatności z tytułu ONW do analizowanych gospodarstw trafiały także dopłaty rolnośrodowiskowe oraz dopłaty do rozwoju obszarów wiejskich. Kwoty przypadające z tych źródeł średnio na gospodarstwo w 2010 r. wynosiły odpowiednio: 1829 i 1135 zł. Najwyższe kwoty płatności rolnośrodowiskowych otrzymały gospodarstwa o wielkości ekonomicznej powyżej 500 ESU (37 321 zł). W przypadku dopłat do rozwoju obszarów wiejskich największe kwoty skierowano do gospodarstw bardzo małych do 8 ESU (średnio na gospodarstwo 1786 zł).

Środki przekazywane w ramach WPR nie pozostają obojętne na poziom dochodów pochodzących z produkcji rolniczej.

Rysunek 2. Udział płatności bezpośrednich i płatności ONW w dochodzie z gospodarstwa rolniczego według wielkości ekonomicznej w 2010 r.

Figure. 2. The share of direct payments and payments in the LFA farm income from farming by Economic Size Unit in 2010

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

W odniesieniu do analizowanych gospodarstw ogólna kwota wsparcia w ramach WPR UE stanowiła 40,4% dochodu z gospodarstwa rolniczego. Spośród różnych form pomocy najbardziej istotne oddziaływanie na sytuację dochodową rolników miały płatności bezpośrednie do gruntów rolnych oraz płatności z tytułu ONW (rys. 2).

Najszerszy zakres oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody rolnicze zaznaczył się w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 500 ESU. Stanowiły one 62,1% dochodów rolniczych. Były to głównie gospodarstwa nastawione na uprawę zbóż. W gospodarstwach do 8 ESU płatności bezpośrednie stanowiły 32,9%. W kolejnych grupach wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej zakres oddziaływania płatności bezpośrednich na dochody rolnicze systematycznie malał. W gospodarstwach o wielkości ekonomicznej 8-25 ESU wynosił on 27,9%, a w gospodarstwach o wielkości 50-100 ESU odpowiednio 21,0%.

W przypadku płatności z tytułu przynależności do obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania największy ich udział w relacji do dochodu z gospodarstwa rolniczego występował w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej do 8 ESU. Zdecydowanie najsłabsze oddziaływanie płatności z tytułu ONW na wyniki ekonomiczne miały miejsce w przypadku gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 500 ESU.

Podsumowanie

Reasumując dotychczasowe rozważania można stwierdzić, iż wraz z przystąpieniem do UE polskie rolnictwo otrzymało znaczące wsparcie finansowe w ramach środków WPR. Oddziałuje ono bezpośrednio na dochody gospodarstw rolniczych. W analizowanych gospodarstwach średnia wielkość tego wsparcia w 2010 r. wyniosła 15 484 zł. Stanowiło to 40,4% dochodu uzyskanego z gospodarstwa rolniczego.

Podstawowymi elementami wsparcia ze środków WPR UE były płatności realizowane w ramach dopłat bezpośrednich i płatności dla obszarów o niekorzystnych warunkach gospodarowania. Stanowiły one odpowiednio 69,6 i 11,8% ogólnego wsparcia.

Czynnikiem różnicującym kwotę środków przekazywanych w ramach WPR UE była wielkość ekonomiczna gospodarstwa. W odniesieniu do badanych gospodarstw, wraz ze wzrostem ich wielkości ekonomicznej zwiększeniu ulegała kwota przekazywanych płatności bezpośrednich, jak i płatności z tytułu ONW.

Literatura

- Goraj L., Mańko S.** 2009: Rachunkowość i analiza ekonomiczna w indywidualnym gospodarstwie rolnym. Difin, Warszawa, 34-41.
- Goraj L., Mańko S., Michalak P.** 2010: Poziom i struktura dochodów rodzin rolniczych z gospodarstw prowadzących rachunkowość w 2009 roku. IERiGŻ, Warszawa, 6-12.
- Hunek T.** 2005: Redefinicja funkcji rolnictwa polskiego w warunkach gospodarki rynkowej oraz akcesji do UE. [W:] Uwarunkowania i kierunki przemian społeczno-gospodarczych na obszarach wiejskich (red. A Rosner). IRWiR PAN, Warszawa, 53-55.
- Informacja z realizacji zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa w 2011 r. 2012: Departament Analiz Działalności i Rozwoju ARiMR, Warszawa, 8-11.
- Kutkowska B.** 2006: Ocena skuteczności wspierania gospodarstw rolniczych położonych na terenach o niekorzystnych warunkach (ONW) na Dolnym Śląsku. [W:] Regionalne zróżnicowanie produkcji rolniczej w Polsce. IUNG, Puławy, 185.
- Wiatrak A.P.** 1998: Czynniki zróżnicowania dochodów rolniczych gospodarstw rodzinnych. [W:] Dochodowe zróżnicowanie rodzin chłopskich i jego tendencje w gospodarce rynkowej w Polsce. Wyd. SGGW, Warszawa, 205-218.
- Zegar J.S.** 2004: Dochody w strategii rozwoju rolnictwa. IERiGŻ, Warszawa, 184-195.
- Zegar J.S.** 2008: Dochody w rolnictwie w okresie transformacji i integracji europejskiej. IERiGŻ, Warszawa, 99-105.

Summary

The article attempts to show the scope of the impact of the Economic Size Unit as a factor differentiating the level of support measures of the EU Common Agricultural Policy. The discussion analyzes in detail analyzes the direct payments and payments to areas with unfavorable farming conditions (LFA). Their size is considered in relation to farm income.

Adres do korespondencji:

dr inż. Adam Marcysiak, dr inż. Agata Marcysiak
 Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
 Katedra Marketingu i Logistyki
 ul Żytnia 17/19, 08-110 Siedlce
 e-mail: admamar@poczta.onet.pl